

28. *Чіпка Галактіон*. З «фузією» і без «фузії» // Діло. 1924. 6 листоп. (ч. 248). С. 2 — 3.
29. *Чіпка Галактіон*. Замість новорічного слова // Зиз. 1927. 15 січ. (ч. 2). С. 2.
30. *Чіпка Галактіон*. Моя нова професія // Зиз. 1925. 15 листоп. (ч. 21). С. 7.
31. *Чіпка Галактіон*. На шпильях політики // Зиз. 1933. 5 лют. (ч. 3). С. 2.
32. *Чіпка Галактіон*. Під весну // Зиз. 1927. 24 квіт. (ч. 8—9). С. 1.
33. *Чіпка Галактіон*. Поетові // Зиз. 1926. 1 черв. (ч. 10). С. 1.
34. *Чіпка Галактіон*. «Польський вагон» // Зиз. 1927. 24 квіт. (ч. 8—9). С. 4.
35. *Чіпка Галактіон*. Таргі Вихідні // Зиз. 15 верес. (ч. 17). С. 1.
36. *Чіпка Галактіон*. Що де надається // Зиз. 1927. 1 берез. (ч. 5). С. 6.
37. *Чіпка Галактіон*. Що я кому завдячую // Зиз. 1927. 15 лют. (ч. 4). С. 4.
38. Чіпка на ловах // Зиз. 1924. 1 листоп. (ч. 1). С. 6.
39. Ювілей «Зиза» // Зиз. 1930. 1 січ. (ч. 1). С. 9—10.

Зоряна Наконечна

РЕДАКТОРСЬКИЙ І ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ДОРОБОК ІВАНА ЗУБЕНКА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЗАКОРДОННІЙ УКРАЇНОМОВНІЙ ПРЕСІ (20—30-ті рр. ХХ ст.)

Досліджено редакторську та публіцистичну діяльність Івана Зубенка; зафіксовано таборові, коломийські, львівські часописи, у виданні яких він брав активну участь; визначено тематику його публікацій, розкрито два криптоніми, якими послуговувався.

Ключові слова: *Іван Зубенко, письменник, публіцист, редактор, національно-визвольні змагання українського народу, часопис, стаття, замітка, тематика.*

The I. Zubenko editorial and publicistic work has been researched; the camp, Kolomyia and Lviv magazines published by his active participation, have been recorded; his publications topics have been determined, as well as his two cryptonyms have been revealed.

Keywords: *Ivan Zubenko, writer, publicist, editor, national liberation struggle of the Ukrainian people, magazine, article, news item, topics.*

Цьогоріч (25 вересня) минуло 130 років від дня народження українського письменника, літературного критика, редактора, пу-

бліщиста, громадського діяча та активного учасника національно-визвольних змагань українства в лавах Армії УНР Івана Сергійовича Зубенка, який у розквіті сил, «примушуваний терором до служби для НКВД, волів смерть, ніж зрадницьку роботу» [14].

Постать І. Зубенка вже повернуто із вимушеного забуття під час тоталітарного режиму сучасними українськими науковцями. Біографічні факти цієї непересічної особистості, яка своєю працею суттєво спричинилася до розвитку української літератури, літературної критики та публіцистики, представлено в енциклопедичних [6] та словникових [21; 23] виданнях, докладно біографію письменника викладено у статті Т. А. Касьяненко «Невідомий Іван Зубенко: штрихи до творчої біографії» [12], а також в інших публікаціях цієї ж авторки [11; 13]. Окрім того, про життєві перипетії письменника можна дізнатися зі сторінок часописів «Воля Покуття» [3; 8; 19; 20; 24], «Подільнин» [9]. Проте в усіх наявних дослідженнях лише принагідно згадуються окремі часописи, з якими співпрацював публіцист. У цих згадках переважно не подаються роки виходу пресодруків та місця видавання, що ускладнює їхню ідентифікацію, інколи трапляються фактологічні огріхи. Так, у ґрунтовній праці В. Морозюка часопис «Мамай» трактовано як додаток до газети «Новий Час» [10, с. 87], хоча насправді це два незалежних видання, які виходили у різний час. Окремі джерела стверджують, що І. Зубенко був автором публікацій в таких українських часописах, як: «Нова Україна» (Прага, 1922—1928), «Театральне Мистецтво» (Львів, 1922—1925; в 1922 р.), «Театр і Мистецтво» (у 1922 р.), однак у цих пресодруках нам не вдалося віднайти жодного матеріалу за його підписом.

У статті, присвяченій біографії письменника, в часописі «Воля Покуття» йдеться про те, що І. Зубенко розпочав діяльність на публіцистичному поприщі, перебуваючи в Херсоні, де й з'явилися друком перші його матеріали в газеті «Дніпро» [8] (соціалістична, громадсько-політична газета, що виходила в Херсоні 1917 і 1918 рр. двічі на тиждень), однак, переглянувши всі числа цього видання, нам не вдалося віднайти жодного підпису автора. Інше згадуване у цій же статті видання — «Рідний край» (припускаємо, що йдеться про російськомовний щоденник «Родной край», який виходив у Херсоні впродовж 1906—1915, 1917—1919 рр. і містив поодинокі

україномовні тексти). За доступними джерелами (сам часопис зберігається лише в Одеській універсальній науковій бібліотеці ім. О. М. Горького та в бібліотеках Російської Федерації) віднаходимо інформацію про те, що І. Зубенко публікував там поетичні твори, крім того, часопис містив згадки про нього як про співробітника місцевого осередку товариства «Просвіта».

1920 р. І. Зубенко потрапив до табору для інтернованих у м. Каліш (Польща). «Цей довгий побут у таборі, — стверджує О. Кисілевська, — не деморалізує його, не зневірює і таборова безчинність, бо саме там починає свою редакторську та письменницьку діяльність, редагуючи «Залізного Стрільця» і працюючи в редакції «Українського Сурмача», «Веселки», де пише оповідання й поезії з воєнних переживань, спогади тощо, а все це в патріотичному, протибольшевицькому дусі» [14].

Перший редакторський досвід І. Зубенко отримав у газеті 3-ї Залізної стрілецької дивізії «Залізний Стрелець» (1920—1924)¹, присвяченій важливим політичним, військовим та суспільним темам (нею він опікувався до 1923 р.). «Жива праця коло друкованого слова розбурхувала мистецькі потенції, будила приспані творчі сили» [цит. за: 16, с. 90] і зуміла згуртувати навколо часопису потужне авторське коло: А. Коршнівський, М. Дараган, Пилип Загоруйко, Максим Сизий (Завялів), Михайло Селегій, Микола Коваленко тощо [1, с. 44; 2, с. 204—206]. Однією з найважливіших тем видання були спогади учасників національно-визвольної боротьби про «формування і бойовий шлях дивізії» [15].

Нам не вдалося встановити точну кількість публіцистичних матеріалів І. Зубенка на сторінках цього видання через відсутність окремих його чисел, а також через те, що перші числа газети, набрані на друкарській машинці і тиражовані на ротаторі, сьогодні доволі важко прочитати. Однак з впевненістю зазначимо, що саме у цьому виданні він проявив чи не найбільшу публікаторську активність. Матеріали І. Зубенка, віднайдені в «Залізному Стрільці», були присвячені хроніці української громадсько-політичної поді-

¹ Окремі числа видання зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника (далі — ЛННБУ ім. В. Стефаника), Центральному державному архіві вищих органів влади, м. Київ (далі — ЦДАВОВ), Центральному військовому архіві (Варшава, Польща), Бібліотеці Української вільної академії наук і мистецтв (Нью-Йорк, США).

свості у Каліші (1921. Ч. 51, 56; крипт.: І. З-ко), власним спогадам про національно-визвольні змагання, в яких він брав активну участь (1921. Ч. 20, 22; підп.: Хор. З-ко), перебігу національного свята в таборі для інтернованих (Зубенко І. Національне свято (табір інтернованих ч. 10). 1922. Ч. 11; до речі, саме ця проблематика стане центральною у подальших публіцистичних виступах І. Зубенка), а також гострій сатири на актуальну політичну ситуацію, яка зазвичай подавалася під рубрикою «Малий фельетон» (З-ко І. Казка про хлопів. 1921. Ч. 50; З-ко І. Казка про дипломатів. 1921. Ч. 59; саме ці «казки» згодом отримали схвальну оцінку критиків). Окрім того, доволі часто публікувалися художні твори І. Зубенка національно-патріотичного звучання.

Наступним став часопис «українських культурноосвітніх організацій в таборах» «Український Сурмач» (1922—1923)¹, в якому І. Зубенко значився у вихідних відомостях серед редакторів та видавців (інші — І. Гончаренко, Л. Волохів, О. Варавин, А. Коршнівський, Шлендин) [1, с. 138; 2, с. 316—318]. У ч. 18 1922 р. цього видання І. Зубенко, використавши криптонім І. З., опублікував велику критичну статтю «Нерозуміння чи переступство», присвячену новоствореному у Відні комітету допомоги голодуючим на Україні, який, на переконання автора, мав на меті допомагати всім «без розбору» — «і окупантам, і москалям», «усім, крім, певно, вкраїнського народу». Інша обсягова стаття п. н. «З недавнього минулого» (1923. Ч. 50) була присвячена побуту І. Зубенка в Херсоні, зокрема, йшлося про прикре становище українського учительства на цих теренах (підписана власним прізвищем). Основний акцент у своїх матеріалах публіцист робив на культурному житті інтернованих українців. Так, чотири замітки в «Українському Сурмачі», підписані криптонімами І. З. та З., висвітлювали перебіг вечірки, організованої товариством «Сокіл» (І. З. Вечірка «Сокола». 1922. Ч. 1), святкування «гарматників» (І. З. Вечір-баль. 1922. Ч. 14), концерту (І. З. Концерт хору мандоліністів. 1922. Ч. 18), вистави у таборовому театрі (З. Свято «Залізного Хреста». 1922. Ч. 41. Рубр.: «Театр і мистецтво»). Ці замітки, попри незначні зауваження автора, були

¹ Зберігається в ЛННБУ ім. В. Стефаніка, ЦДАВОВ, Публічній бібліотеці Варшави (Польща), Українській бібліотеці ім. Симона Петлюри (Париж, Франція), Центральному військовому архіві (Варшава, Польща).

позитивними і закликали українців активізуватися на культурно-мистецькому поприщі.

З метою згуртувати українських літераторів, сприяти популяризації української культури у травні 1922 р. в Каліші ініціативною групою, очолюваною Є. Маланюком та Ю. Дараганом, було розпочато видання літературного місячника «Веселка»¹ (до редколегії нового часопису ввійшли І. Зубенко, Ф. Крушинський, А. Коршнівський, А. Падолист, М. Селегій; проіснував часопис до 1923 р. включно) [1, с. 10; 2, с. 158—162], зміст якого становили художні твори, рецензії на них, мемуари, публіцистика. Історію цього видання, а також культурно-освітню діяльність української інтелігенції у Каліші та Щипіорні в 20-х рр. ХХ ст. сотник І. Зубенко детально охарактеризував у статті «“Веселка” і “Веселківці”» (За Державність. 1938. Зб. 9. С. 226—235), перелік авторів часопису, який він склав для Є. Ю. Пеленського, зберігається в ЦДІАУ у м. Львові [7]. Наукова цінність цих спогадів та архівних джерел полягає у тому, що журнал «Веселка» є на сьогодні бібліографічною рідкістю (найповніший його комплект зберігається в відділі україніки ЛННБУ ім. В. Стефаника), а завдяки авторові можна скласти загальне уявлення про мету і наповнення часопису. Зокрема, він подав текст передовиці, опублікованої у «Веселці», в якій вміщено заклик: «Вам, молодшому поколінню українському, що гартуєте душу в грозі й бурі визвольної боротьби, що залізом і кров'ю останніх п'яти літ скріпили серця, випадає нині, в час примушеного мовчання гармат, нове завдання: творити національну культуру і тим зміцнити сили народу в його визвольних змаганнях».

У місячнику, зважаючи на його спрямування, І. Зубенко публікував лише художні твори (поетичні та прозові) патріотичного спрямування. Поетичний доробок у часописі «Веселка», підписаний криптонімом І. З-ко (крипт. І. Зубенка), був розкритикований Є. Маланюком: «Вірш п. І. З-ко — скоріше автопародія. Друга половина “Шляху до волі” гірша першої» (Маланюк Є. Веселка // Український Сурмач. 1922. Ч. 19). Оскільки це були перші літературні спроби письменника, що згодом здобув визнання і популярність як серед

¹ Зберігається в ЛННБУ ім. В. Стефаника, ЦДАВОВ, Публічний бібліотеці Варшави (Польща), Українській бібліотеці ім. Симона Петлори (Париж, Франція), Бібліотеці Української вільної академії наук і мистецтв (Нью-Йорк, США), Українському музеї у Празі (Чехія).

читачів, так і серед літераторів, розцінюємо цей категоричний випад уже досвідченого на той час Є. Маланюка як спонуку до подальшого самовдосконалення І. Зубенка.

Окрім того, І. Зубенко друкувався у щорічних «матеріалах до історії українського війська» п. н. «За Державність» (Каліш, 1929—1934; Варшава, 1935—1939). Детально про наповнення цього збірника, мету його видання і, зокрема, публікації І. Зубенка на його сторінках можна дізнатися із статті З. Р. Кисіль «Українське воєнно-історичне товариство (1920—1939)» [15]. Ми ж не акцентуємо ці публікації, оскільки «За Державність» було продовжуваним, а не періодичним виданням.

У цей період І. Зубенко був зафіксований у науковій літературі як один із авторів літературно-критичного місячника «Мамай» (Львів, 1923) [17, с. 113], що вийшов за редакцією Кліма Поліщука і Романа Голяна; студентської одноднівки «Чорноморе» (Гданськ, 1924/1925, 1925, 1927) [17, с. 242]. Однак цих видань немає в наявності, тому ми використали відомості лише з бібліографічних досліджень.

Упродовж 1923—1925 рр. І. Зубенко перебував у Львові. 1925 р. переїхав до Коломиї, де «багато допомагав і при виданні жіночих українських журналів, що виходили під редакцією Олени Кисілевської та Ірини Вільде» [18, с. 315]. Зокрема, у 1926 р. розпочав співпрацю, яка тривала до 1939 р., з ілюстрованим щомісячником «Жіноча Доля» (щомісячний (1925—1926), двотижневий журнал для жінок, який виходив у Коломиї упродовж 1925—1939 рр. за редакцією Олени Кисілевської) як технічний редактор і співробітник редакції: «Всією душею віддався він праці для “Жіночої долі”, був мотором, що все порушував. Коректа, виправлювання статей, ломка числа — все було в його руках» [5]. У цьому виданні прізвище І. Зубенка найчастіше трапляється під художніми творами, присвяченими національно-визвольній боротьбі, подвигам січового стрілецтва (Зубенко Іван. Памятне Різдво. 1926. Ч. 1; Зубенко Іван. Арсенал здобутий (уривок із повісти). 1938. Ч. 3; тощо). Окрім того, на сторінках «Жіночої Долі» він детально пояснив «Що радимо читати» (1926. Ч. 3), а також подав переклад оповідання А. Аверченка «Мадярська мова» (1937. Ч. 35—36), підписавшись криптонімом І. З-ко.

У Коломиї він також співпрацював із «Календарем-альманахом “Жіночої Долі” на звичайний рік 1939», часописами «Жіноча Воля» (Коломия, 1932—1939), «Світ Молоді» (Коломия, 1932—1939) [22], від 1927 р. був також редактором бібліотеки «дрібних книжечок» «Ряст», яка виходила у видавництві «ОКА» (Осипа Кузьми).

Перебуваючи в Коломиї, І. Зубенко дописував і до львівських періодичних видань. Так, вдалося віднайти кілька статей у газеті «Новий Час» (1923—1939), підписаних як власним прізвищем, так і криптонімом І. З-ко. Усі ці матеріали було присвячено розвитку культурного життя в Коломиї — відкриттю у місті філії львівського Музичного інституту ім. М. Лисенка (І. З-ко. Нова культурна станиця в Коломиї. 1931. Ч. 26); виступу аматорського гуртка при товаристві «Сокіл» (І. З-ко. З життя Коломиї. 1931. Ч. 56), іншим досягненням місцевих жителів на культурній ниві (Зубенко Іван. Тріумф української пісні. 1936. Ч. 188). Жанрово матеріали публіциста представлено як у формі обсягових статей, так і коротких заміток під рубрикою «Життя краю» (підрубрика «Коломийська хроніка»).

У львівському щоденнику «Діло» 1932 р. за підписами А. Чайковського, О. Кисілевської, О. Дучимінської, Д. Николишина та І. Зубенка опубліковано статтю-заклик підтримати і морально, і матеріально єдиний український театр, «який має право на назву культурної інституції», — театр ім. Тобілевича (За підтримку важної культурної установи. Про важкі умовини праці нашого найкращого театру. Ч. 140).

Літературно-науковий журнал «Дзвони» (Львів, 1931—1939), зокрема, подав статтю І. Зубенка «Андрій Чайковський: Жмут споминів замість вінка на могилу» (1935. Ч. 10. С. 465—469; 1936. Ч. 1/2. С. 32—37).

Серед інших періодичних видань, до яких дописував І. Зубенко, назвемо часопис «Український Голос» (Вінніпег, 1910—1981), журнал «Український Емігрант» (Львів, 1927—1937), газету «Наш Прапор» (Львів, 1932—1939). Припускаємо, що він був автором публікацій і в інших пресодруках 1920—1930-х рр., зокрема коломиїських та львівських, однак ці матеріали були поодинокими, що ускладнює їх пошук та ідентифікацію на шпальтах часописів.

Загалом, у своїх публіцистичних виступах І. Зубенко найчастіше звертався до висвітлення перебігу культурних подій — вистав,

концертів, а також причин незадовільного стану української культури. Значно рідше публіцист висвітлював громадсько-політичну подієвість (найбільше статей цієї проблематики припадає на період його перебування у таборах для інтернованих), інколи публікував спогади про національно-визвольні змагання, активним учасником яких він був. Окрім криптонімів, зафіксованих О. Деєм, — І. З. та І. З-ко [4], нам вдалося встановити, що автор інколи підписувався З. та Хор. З-ко.

«Незвичайна працьовитість і безперечний талант могли дати українській нації ще багато, та прийшов ось такий сумний кінець. Маючи за собою таку протибольшевицьку діяльність, Іван Зубенко не повинен був залишатися. На жаль, усі щирі намови, прохання, жертвована поміч — не знайшли в нього послуху» [14].

Навіть після смерті письменника і публіциста віднаходимо його статті у пресі. Так, у 1941 р. «Воля Покуття» опублікувала його опис облоги Української Центральної Ради «червоними» і її звільнення «Петлюрою та гайдамаками» (Зубенко Ів. Віднині. Ч. 14/15), низку літературних творів.

1. Бібліографія української преси в Польщі (1918—39) і Західньо-Українській Народній Республіці (1918—19) / уклад Є. Місило. Едмонтон, 1991. 250 с.
2. *Вишка О.* Преса української еміграції в Польщі (1920—1939 рр.): іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 2002. С. 117, 118, 158—160, 200, 204—206, 224, 316, 322.
3. *Г. Жертви большевितського терору // Воля Покуття.* 1941. Ч. 14/15.
4. *Дей О. І.* Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.). Київ: Наукова думка, 1969. С. 473.
5. *Дороцька-Кулик Е.* На дорозі у світ // Коломия. Веб Портал. URL: kolomyia.org/histpub/historypub82.htm.
6. *Енциклопедія Сучасної України.* Київ, 2011. Т. 11. С. 23.
7. *Зубенко І.* [Перелік авторів журналу «Веселка», наданий С. Ю. Пеленському] // ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 309. Оп. 1. Од. зб. 2160.
8. *Іван Зубенко // Воля Покуття.* 1941. Ч. 14/15.
9. *Іван Зубенко [некролог] // Подолянин.* 1942. № 11.
10. *Іван Зубенко і Коломия // Морозюк В.* Острови пам'яті. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. С. 85—91.
11. *Касьяненко Т. А.* Ідейно-естетичні засади літературно-критичної спадщини Івана Зубенка // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. 2013. № 4(2). С. 6—14.

12. *Касьяненко Т. А.* Невідомий Іван Зубенко: штрихи до творчої біографії // Прикарпатський вісник НТШ. Серія: Слово. Івано-Франківськ, 2010. № 2(10). С. 248—262.
13. *Касьяненко Т. А.* Творчість Івана Зубенка (поетика, жанрово-стильові особливості): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
14. *Кисілевська О.* Памяті письменника Івана Зубенка // Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/56999>; Краківські Вісті. 1941. Ч. 219.
15. *Кисіль З. Р.* Українське воєнно-історичне товариство (1920—1939) // Український історичний журнал. 2001. № 2. С. 100—112.
16. *Крупач М.* «Каліський Парнас»: Михайло Селегій — воїн та письменник // Слово і Час. 2008. № 10. С. 90—98.
17. *Мартинюк М.* Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914—1939 рр.): матеріали до бібліографії. Львів, 1998. 298 с.
18. *Наріжний С.* Культурно-просвітня праця в українських таборах інтернованих в б. Польщі 1920—1923 р. р. // Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. 1. С. 33—52.
19. *Николишин Д.* Іван Зубенко в Коломиї // Воля Покуття. 1941. Ч. 16.
20. *Николишин Д.* Останні дні Івана Зубенка // Воля Покуття. 1941. Ч. 14/15.
21. *Романюк М.* Зубенко Іван Сергійович // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклоп. слов. Львів, 1994. Вип. 1. С. 78—80.
22. *Романюк М. М., Галушко М. В.* Українські часописи Коломиї 1865—1994 рр.: іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 1996. 238 с.
23. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості: слов.-довід. / упорядкув. В. А. Просалової. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. С. 175.
24. *Христич Я.* Незламний партизан // Воля Покуття. 1941. Ч. 14/15.

Оксана Серета

«ТАНЕЦЬ ДУШ»: ПУБЛІЦИСТИКА МАРІЇ ПАСТЕРНАК

Проаналізовано публіцистичний доробок українського педагога, письменниці і публіцистки Марії Пастернак. Висвітлено тематичний діапазон статей її авторства на сторінках української преси (1930—1970-ті рр.). Розкрито вагомий внесок публіцистки у формування та розвиток української хореографічної думки в Галичині та на еміграції.